

## ***I skyggen af velfærdsstaten med dens store pose penge***

(Teksten er fra bogen "[Realitetens konflikt versus konfliktens realitet](#)")

Retfærdigheden fordeles ikke kun af det juridiske system i det moderne danske samfund. Her og i andre dele af verden har staten overtaget rollen som forsørger af dem, der ikke kan klare sig på markedets vilkår, og som heller ikke har nogen uciviliseret natur at trække sig tilbage til. Rent administrativt og bureaukratisk omfordeles store dele af produktionen fra den liberale sfære over det offentlige til de private husholdninger. Adkomsten til livets fornødenheder bestemmes af det lovregulerede fri marked og velfærdsstaten med dens ordninger og bestemmelser omkring betingede rettigheder til underhold i ophøjet enhed. Det moderne danske samfund er så gennemreguleret, at det næsten er umuligt at undslippe, en gang registreret som borger i det. Her hos os er det modsat så mange andre steder ikke en gang lovligt at dø af sult, selv om mere end hver syvende verdensborger sulter og ville have mere end let ved at dø af det.

Den danske statsborger må flytte til andre lande, opgive sit statsborgerskab, evt. skjule sig for myndighederne her og der, hvis denne ønsker at slippe for sit medlemskab af staten, for igen at leve som "ikke statsborger".

Staten med dens jurisdiktion er dog så langt fra determinerende for det enkelte menneskes livsforløb. Enkeltindividernes palet af muligheder har, som det er netop nu hos os, nok aldrig været større, især for de mest privilegerede. Det er ikke medlemskabet af staten i sig selv, der er afgørende for individets konkrete muligheder. Muligheder åbner for muligheder for at åbne for endnu flere muligheder socialt og økonomisk. Jo flere muligheder der åbner sig for den enkelte, des sværere er det at beskrive individet konkret ud fra selve medlemskabet af staten. Medlemskabet kan absolut ikke redegøre for det konkrete individs liv, men er en mulighedsbetingelse, der åbner for et utal af muligheder, som gør individet lige så lidt forudsigeligt som paletten af muligheder breder sig for det.

De økonomisk succesfulde i liberal forstand har de fleste muligheder for sig også inden for andre funktionsområder end netop det økonomiske. Den enkeltes succes på et felt virker forstærkende for mulighederne inden for de andre funktionsområder, lige som den enkeltes fiasko inden for et område har tendens til at virke indskrænkende for mulighederne inden for andre områder. Uddannelse, social arv, tilstedeværende eller fraværende tradition i familien for at orientere sig mod karrieremuligheder, kognitive dispositioner i forhold til netop de sociale koder, der bærer individet op i de lukrative sociale positioner, mangel på kapital i udgangspunktet, manglende motivation hjemme fra, uheldig ernæring, genetisk arv, fysisk og psykisk fremtræden, selvdisciplin og arbejdssevne, selvværd, seksuel orientering, religiøs opdragelse, politisk overbevisning, evnen til at se stort på forholdene i moralsk forstand, når det er lukrativt for den enkelte, og meget mere kan beskrives som afgørende for, hvordan det enkelte individ klarer sig. Det er blevet fast overbevisning over alt i det moderne samfund, at alt hvad der fremmer mulighederne for den enkelte, det fremmer mulighederne for alle andre. Og noget er der selvfølgelig om det, især på mikroplan, som beskrevet inden for den særlige økonomiske disciplin, der handler om mikroøkonomi.

Der er noget meget overbevisende i den form for retfærdighed, der handler om, at markedet ikke tillader den ene at få del i resten af det, som udbydes på markedet, med mindre der er afsætning for det, denne hin enkelte har at byde ind med på samme marked. Hvis ikke den

enkelte har noget at give, som andre opfatter som en berigelse for dem, og som noget de er parat til at sætte pris på, ja så har den enkelte faktisk ikke noget at komme efter på markedet ifølge liberal mikroøkonomisk ret. Oparbejdelse af købekraft hos den enkelte, evnen til at kunne manifestere efterspørgsel på markedet, ser ud til at være betinget af om individet, det økonomiske subjekt, selv har noget, kan eller allerede har ydet noget, der er efterspørgsel på. Markedets ret er i den forstand lige så effektiv, som den er ubetinget i forhold til personlighed og identitet. Markedet spørger ikke om hvem du er, og svarer heller ikke med afsenderadresse. Dets værdibegreb er principielt og konkret ufatteligt demokratisk.

Kun hvis den økonomiske aktør kan bidrage med noget, der af andre frie aktører på markedet anses for at være noget, der udvider paletten af positive tilvalgsmuligheder, kan denne manifestere sin efterspørgsel på de andres udbud af ydelser og varer, dvs. bytte sig frem til købekraft for egne ydelser. Det er denne form for retfærdighed, der har overbevist så mange mennesker. Hvis man ikke orienterede sig ud fra andre kriterier for retfærdighed, end netop markedets, ja så ville der ikke være noget som helst uretfærdigt i, at de mange, der ikke kan ernære sig på markedets betingelser, rådnede op og gik til grunde. Og da alt for længst er inddraget under den private ejendomsret, så er der ikke noget uden for markedet og statens ejendom at trække sig tilbage til. De basale livsfornødenheder, der findes på planeten, er stort set inddraget under ejendomsrettens forvaltning. Den, der ikke kan klare sig på markedets betingelser, er således overladt til velfærdsstaten, hvor den måtte findes. Det gælder flertallet af danske borgere, som lever i skyggen af denne retfærdighed, på nåde af velfærdsstaten med dens store pose penge eller forsørget af andre i husstanden.

Og de formelle rammer af lovmæssig art fungerer faktisk nogenlunde i overensstemmelse med princippet om, at ethvert juridisk subjekt må være lige for loven. Lovene skrives kun i begrænset omfang af hensyn til bestemte interesser<sup>1</sup> og det er yderst sjældent, at det politiske system falder i, og forbryder sig mod princippet om, at lovene ikke må sigte på at dømme navngivne institutioner eller personer<sup>2</sup>.

Ethvert medlem befinder sig i en konkret situation, der ikke er identisk med noget andet medlems situation i staten, og er alligevel principielt lige for loven.

Evnen til at ernære sig på markedets betingelser afhænger af tilfældighedernes frie spil og evnerne til at udnytte de konkrete vilkår. Udfordringen for den enkelte går på at realisere sig på de konkrete vilkår under den demokratiske og principielle lighed for loven.

Den ultimative meningsfuldhed består tilsyneladende i at realisere sig selv som det, der går op i og fremmer den ultimative nyttighed for flest muligt. Det er i hvert fald sådan, man beskriver det, når man udlægger det liberalt demokratiske samfund som det ultimativt nytteoptimerende civilsamfund, hvor alles selvrealisering ideelt set virker befordrende for alle andres.

---

<sup>1</sup> Jeg har allerede nævnt at landets største skibсреdder og olieproducent, Mærskkoncernen, i en eller anden grad har været med til at formulere skattelovgivningen for søfolk og koncessionslovgivningen omkring olieudvinding i Nordsøen. (s. SuS Bind I) Noget helt andet og en langt mere omfattende diskussion er den, der handler om EU-staten, som Danmark mere eller mindre i overensstemmelse med sin egen forfatning og demokratiske idealer har overladt store dele af lovgivningen til. Det er velkendt at kommissionen, som er det eneste organ, der kan tage initiativ til nye love, direktiver, lader udkast og ideer hertil formulere i udvalg, som er helt ukendte for omverdenen, men som man alligevel ved alt overvejende består af erhvervsinteresser.

<sup>2</sup> Lex Tvind er således det eneste eksempel undertegnede kan komme i tanke om inden for de sidste 20 år.

Det samlede sociale økonomiske råderum er også af ideologiske grunde spændt for det fri marked. Statens og forbrugernes muligheder for selv at eje produktionsmidlerne er af liberalt ideologiske grunde begrænset, hvorfor både staten og borgerne er henvist til markedskræfterne, når det drejer sig om at tilfredsstille sine behov. Det fri marked har stort set enerådende fået tildelt den funktion at skulle skabe og definere hele samfundets økonomiske råderum.

Sådan har det ikke altid været, og sådan behøver det heller ikke at være.

Måske er det rigtigt, at det danske samfund er nået dertil, hvor der virkelig hersker en form for principiel lighed for loven, hvor den enkeltes skæbne således afhænger af tilfældighederne, de gældende konkrete muligheder og individets mere eller mindre nytteoptimerende anvendelse af dem. Incitamentet til at se sig selv som sin egen lykkes smed ser ud til at være både meningsfuldt og reelt.

Falder individet alligevel ved siden af og må samles op af staten, ja så er det ikke længere bærende for samfundet, men en belastning for det, dvs. en hæmsko i forhold til det marked, der ensidigt har tiltaget sig patent på at være det sted, hvor mulighedsbetingelserne for det moderne menneske dannes.

Grunddistinktionen mellem succes og fiasko er klart tegnet op i det moderne danske samfund. Men ligheden i det danske samfund handler ikke udelukkende om den principielle lighed for loven, for der er også lighed i mere konkret forstand på flere områder. Således er der nogle basale ydelser, der stilles til rådighed for alle.

Alle sikres både i princippet og konkret en grunduddannelse. Der er bred adkomst til videreuddannelse. Det offentlige sundhedsvæsen er endnu relativt velfungerende og står til rådighed for alle. Selv om privathospitalerne og de private sundhedsforsikringer i disse år gør indhug i de absolut begrænsede ressourcer af uddannet sundhedspersonale m. m., så fungerer det offentlige sundhedsvæsen endnu. Adkomsten til det offentlige sundhedsvæsen er ikke betinget af den enkeltes succes inden for resten af samfundets funktionsområder. Staten sørger med andre ord for, at der står en række konkrete ydelser til rådighed for alle, således at ligheden mellem medlemmerne af staten ikke kun er principiel på de områder.

Den distinktion, der er bærende for hele det moderne samfunds fundamentale værdibegreb, centrerer sig om det fri marked. Der skelnes skarpt mellem dem, der er selvforsørgende på markedets betingelser og dem der lever mere eller mindre på overførselsindkomst. Ud af en befolkning på lidt mere end 5 millioner er det således kun omkring 2,2 million, der lever fuldtids af egen indkomst uden at modtage indtægtserstattende indkomst i løbet af et år. Resten lever delvist eller fuldt ud forsørget af staten eller andre medlemmer af husstanden.

Feudaltidens forestilling omkring statiske værdier og tilhørsforhold er stort set overvundet. I middelalderen figurerede de økonomiske ressourcer ikke som potentielt og eksponentielt voksende størrelser. Værdierne var statiske. Arbejdskraften var statisk, både hvad kvantitet og kvalitet angik. Man var derfor ikke i tvivl om, at mere til den ene betød mindre til den anden. Arbejdsindsatsen ændrede ikke på, hvor meget der var eller kvaliteten af det. Konkurrencen mellem individerne forblev minimal og begrænsede sig til konkurrence mellem medlemmer på samme niveau. Magtlogikken var strengt hierarkisk. Indsatsen fra den enkelte lod sig stort set definere af traditionen, medlemskabet på det niveau, som den enkelte befandt sig på, bestemt på forhånd fra fødsel til død.

I dag satser samfundet i et og alt på, at konkurrencen mellem alle om at opnå flest individuelle muligheder først og fremmest økonomisk betyder flere muligheder for alle andre.

Den ekstremt teknologi- og energitunge samfærdsel har tilmed gjort de ”mikroøkonomiske” principper om fri konkurrence globale. Informationer og varer er tilgængelige over alt samtidigt. Prisen er enorm, hvad energien og transporten angår. Men ind til videre så er olien billig nok til at lade afstandene mellem det købestærke segment og udbyderen træde i baggrunden. Det er kun de indirekte omkostninger ved samfærdslen som er gigantiske. Men de tæller ikke fra i opgørelsen over verdens brutto produkt.

Rent økonomisk er menneskehedens forbrug vokset eksponentielt, uanset hvordan man gør det op, siden den statiske økonomi gradvist blev afløst af den dynamiske vækstøkonomi. Især har den rigeste sjettedel af jordens befolkning grund til på den korte sigt at glæde sig over udviklingen på egne vegne. Der er ingen tvivl om, at menneskets muligheder har været betinget af medmenneskets muligheder, og at arbejdsdelingen, den kapitaltunge industriproduktion og de mange former for moderne teknologisk og videnskabelig naturbeherskelse har ført til et forbrug, der ellers ville have været umuligt at opnå.

Tilvæksten i varierede udbud på markedet, efterspørgslen efter den enkeltes ydelser, er klart nok udtryk for det dybt retfærdige princip, der handler om, at du belønnes i forhold til, hvor meget du belønner andre. Din succes er i den forstand andres succes, lige som deres er din. Det er markedets retfærdighedsprincip. Og det trådte i stedet for feudaltidens, hvor retfærdigheden handlede om retten til at realisere sit væsen, bevare sin ære, som var forskellig fra andres, alt efter hvor man havde plads i hierarkiet.

Markedet opfattes i det moderne samfund som den bærende faktor i forhold til resten af samfundets muligheder. Alle andre systemer er i dette samfunds selvforståelse betinget af det økonomiske system, hvor det fri marked figurerer som det bærende. Man orienterer sig stort set, som om samfundets muligheder falder ensidigt betinget af dets økonomiske præstationer. Den performative selvbekræftelse i denne selvbeskrivelse afslører sig ved den måde, samfundet har indrettet sig på og den måde det orienterer sig og agerer på.

Når staten således forsørger alle dem, der ikke kan ernære sig selv på markedets betingelser, og som derfor heller ikke kan retfærdiggøre deres eksistens ud fra markedets retfærdighed, så sker det også på markedets nåde. For staten har kun de midler, som den har inddrevet ved at beskatte de liberale produktionskræfter, dem som samfundet har tilskrevet den eksklusive ret til at producere økonomiske værdier.

Set ud fra den herskende mikroøkonomiske etik har markedet to legitime parter. Køber og sælger er aktørerne i den basale økonomiske transaktion. Og kun selve prisen, den betalte og den endnu ikke betalte, udbudsprisen og efterspørgselsprisen sætter værdien i denne form for økonomisk forstand. Prisen svarer ikke til noget, netop fordi den så ensidigt er sat af markedets parter, som ikke omfatter andet end de konkret købedygtiges købekraft sat op over for et konkret udbud. Alle andre sociale og økologiske faktorer er ekskluderet i relation til markedets prisdannelse, uanset hvor mange sociale og naturgivne betingelser der i virkeligheden er med til at bære den i snæver forstand identificerede mikroøkonomiske begivenhed, der handler om at sætte pengeprisen. Derfor, og lige nøjagtigt derfor er den markedsøkonomiske retfærdighedssans kun retfærdig på sine egne ekstremt snævre betingelser, og dermed kun gyldig på baggrund en endog meget begrænset kognitiv referenceramme.

Her som der må sociologen sige, at erfaringen ikke svarer til noget. Det værste er så, at sociologens erfaring heller ikke gør det! Men som vi har hørt, så er sociologen måske i stand til at medreflektere og indskrive sin egen kognitive performance i det, der her er genstanden for opmærksomhed, nemlig den sociale selvbeskrivelse. Det kan man absolut ikke sige om den herskende mainstream økonomiske måde at orientere sig på. Den performer bare, overladt til sine egne indre stemmer.

I relation til det økonomiske systems snævre værdibegreb kan alt, hvad der ikke umiddelbart er i stand til at indtræde som prissat i udbuds- og efterspørgselssfæren, umuligt begribes. Og selv om der kan sættes pris på alt, så er det muligt at værdsætte og vurdere det samme i kraft af alle andre mulige kognitive referencerammer. Det ses tydeligt af den iagttager, der fokuserer på, hvordan værdibegrebet kvalificeres i snæver mikroøkonomisk forstand relateret til andre måder at kvalificere værdibegrebet på.

Man har selvfølgelig i en eller anden grad en fornemmelse for det inden for de økonomiske teoridannelser, men er ikke kommet længere end til det, der handler om at reinternalisere "det ekskluderede tredje" (dvs. alt andet end lige nøjagtig grundhændelsens to sider), ved (kunstigt) at sætte pris på det. Således afslører man, at man alligevel ikke fundamentalt forstår, hvor inkommensurable de forskellige former for værdisætten er, og hvor umuligt det er i økonomisk forstand, at vurdere selve omverdenen med alle dens betingende forudsætninger for selve prissættelsens gyldighed, dvs. man forstår ikke, hvor håbløst det vil være at reducere forudsætningen for prisdannelsens meningsfuldhed til en del af prisen!

Selve ejendomsretten, statsdannelsen, er således mulighedsbetingelsen for det økonomiske system, og dermed for selve prisdannelsen. Hele samfundet og dets omverden af livsbetingelser er bærende for de økonomiske begivenheder. At tro i økonomisk forstand, at disse forudsætninger for gyldigheden i og muligheden for at realisere de pengeøkonomiske transaktioner kan vurderes økonomisk ved at sætte pris på dem, er helt almindeligt i det moderne, og afslører denne særskilte form for økonomisk autisme.

En Bjørn Lomborg er sandsynligvis ikke bleg for at sætte pris på værdien af det at kunne trække vejret, bevare den luft vi indånder, vandet vi drikker, vor forplantningsevne, klimaet omkring os, den naturlige fauna, osv. Uanset hvor lidt mening det giver at spørge, som han gør i snæver økonomisk forstand, f.eks. om det at have råd til at bevare det økonomiske systems betingelser, så kører han og andre alligevel frem med spørgsmålet om den rigtige pris på økonomiens mulighedsbetingelser og om det rentable i at bevare forudsætningen for gyldigheden af den snævre økonomiske rationalitet. Det afslører således kun en ting, nemlig det, at den rationalitet, der bærer den økonomiske tænkning, ikke kan se begrænsningen i sin egen gyldighed. Det afslører, at når man orienterer sig snævert økonomisk på den måde, ja så adlyder man denne rationalitets indre tvang, fuldstændigt blind for dens mangel på alment forpligtende karakter.

For at se begrænsningen i en bestemt rationalitets gyldighed må den ses i kraft af en anden. Selve den økonomiske rationalitets gyldighed kan ikke udledes af dens egen indre nødvendighed. Hvad man ser, når man tænker økonomisk, det falder som resultat af den økonomiske rationalitets indre tvang. Begrænsningen i den økonomiske rationalitets gyldighed må således beskrives i kraft af en anden, en ekstern rationalitet i forhold til den økonomiske rationalitets indre nødvendighed.

Mikroøkonomien kan sættes ind i makroøkonomisk perspektiv, og økonomien kan sættes ind i et sociologisk perspektiv, lige som sociologien kun er en videnskab blandt andre, del af det sociale, der er omgivet af alt det ikke sociale. Her som der falder de forskellige sociale systemers former for indre kognitiv tvang som genstand for opmærksomhed, de tematiseres ude fra i kraft af eksterne kognitive betingelser. Således reflekteres og kritiseres den økonomiske rationalitet, som knytter sig til de grundlæggende mikroøkonomiske hændelser, i de makroøkonomiske beskrivelser. På det makroøkonomiske plan ses det, at det mindre ikke kan forklare det mere, at det makroøkonomiske plan ikke kan udledes, deduceres af mikroøkonomien. Makroøkonomien er bl.a. også langt mere differentieret i sine perspektiver, end mikroøkonomien, lige som de teoretiske retninger er, der ikke automatisk forsøger på at udlede enhver økonomisk forklaring ud af mikroøkonomien.

Økonomien er ikke forklaringen på det sociale, og det sociale kan i det hele taget ikke udledes af økonomien. Videnskaben falder som en del af det sociale, men kan ikke reducere det sociale til blot og bart at være sin systeminterne konstruktion. Videnskaben indskriver sig i det sociale, som en del af det sociale selvbeskrivelse og er på den måde med til at komplicere det sociale, uanset hvordan den så i øvrigt forsøger på at forenkle og begribe det sociale. Det er alt sammen langt mere komplekst og paradoksalt, end mainstream økonomerne vil det.

Den økonomiske vækst, den enes tilvækst, som er blevet alle andres i ideologisk liberal forstand, har fra industrialiseringens begyndelse været baseret på afbrænding af fossile brændsler. Drivkraften i den moderne økonomiske revolution er de fossile brændsler. Disse mulighederne for at brænde dem af forsvinder i takt med, at de realiseres. Udnyttelsen af de muligheder, der ligger i at brænde fossilt brændsel af, fører til færre muligheder for alle i mere end en forstand.

For det første, så kan olie, gas og kul kun brændes af en gang.

For det andet, så tilfører afbrændingen af disse fossile kulbrinter CO<sub>2</sub> til jordens atmosfære. CO<sub>2</sub> er en af de drivhusgasser, der er med til at stabilisere jordens klima. Men opkoncentrationen af denne drivhusgas har nu ført til videnskabeligt påviste klimaforandringer, og det er overordentlig sandsynligt, at et utal af livsformer i havet og på landjorden vil forsvinde, og at store dele af jordens befolkning vil miste endnu mere af sit sparsomme fødegrundlag, hvis vi ikke øjeblikkeligt holder op med at brænde fossile brændsler af. Ikke des mindre orienterer særligt de økonomisk købestærke sig til stadighed, som om det var et spørgsmål om at få råd til at ændre adfærd.

”[De fleste mainstream økonomer](#)<sup>3</sup>” henvender sig til de købestærke med sine budskaber og anbefaler derfor, at man skal forøge den økonomiske vækst, dvs. forbruget af fossilt brændsel, så man på den måde kan oparbejde økonomisk råderum til at tage sig af de utilsigtede virkninger ved den økonomiske vækst. Det gøres implicit og eksplicit igen og igen.

Finanskrisen af 2008 er delvis begrundet i krigen om Iraks olie og i generel mangel på ressourcer i den globale økonomi. Alligevel synes den fremherskende økonomiske filosofi kun at handle om at sætte forbruget op, med det formål at afskaffe mangelen, selvfølgelig!

---

<sup>3</sup> Det karakteriserer medlemmerne af kategorien, at ingen af dem ifølge dem selv tilhører kategorien, hvilket beviser at de hver især er langt mere differentierede og fornuftige end mine generelle betragtninger antyder. Når jeg så alligevel holder fast i mine generelle betragtninger, så skyldes det den selektive omgang med teoretikernes grundviden, der viser sig på markedet. Budskaberne lever deres liv betinget af ideologiske og økonomiske konjunkturer, hvor kun de mest slagkraftige tendenser klarer sig, blottet for forbehold og teoridannelsernes nuancer.

Problematikken har afsløret, at vækst og realisering af muligheder i mikroøkonomisk forstand ikke nødvendigvis fører til flere muligheder samlet set, men tværtimod til gigantiske problemer for hele jorden med alle dens væsener<sup>4</sup>. De mennesker der nu får smadret de mere traditionelle former for livsgrundlag - vi ser ørkendannelse, mangel på drikkevand, jagt- fiskeri- og landbrugsmuligheder i forlængelse af først og fremmest de velstillede held med at øve rovdrift på disse mulighedsbetingelser og som konsekvens af den globale opvarmning - de befinder sig sjældent i den del af verden, der nyder flest fordele af den herskende liberale orden<sup>5</sup>. Men selv om det synes svært for de privilegerede at se de utilsigtede bivirkninger ved deres succes for ren og skær succes, så gælder det således også for dem, at de i sidste ende rammes af bagsiden ved deres egen succes.

Den økonomiske vækst kan ikke erstatte sine mulighedsbetingelser hverken i det sociale eller i omverdenen til det sociale<sup>6</sup>. Økonomien er kun et delaspekt, en funktion blandt andre i det sociale. Og, kan man så for en ordens skyld tilføje, så er de andre sociale funktioner mindst lige så fundamentalt betingende for økonomiens virke, som økonomiens virke er betingende for resten af det sociale. Men fordi man tænker, "som om" den økonomiske vækst er primær og ensidigt bærende nødvendighed for alt andet, så fortsætter det moderne samfund med i praksis at dyrke væksten, som om den var vejen ud af de problemer, væksten fører med sig. Man forstår ikke begrænsningen i gyldigheden af den rationalitet, der dikterer det moderne samfund, hvad det kan se.

Den økonomiske vækst har haft sin "pris". Og flere muligheder for den ene på markedets betingelser betyder ikke i et og alt flere muligheder for alle andre.

Knaphedens paradoks er ikke overvundet. Bestræbelsen på at afskaffe mangelen, beslaglæggelsen af nogle af de begrænsede goder et sted, betyder, at de samme goder ikke samtidigt kan stå til rådighed andre steder; forsøget på at afskaffe mangelen fører til mangel!

Evnen til at oparbejde kapital, evnen til at beslaglægge rater af de eksisterende livsbetingelser afhænger af den allerede oparbejdede købekraft hos den enkelte økonomiske aktør. Mere til den ene på markedets betingelser betyder mere til den ene, og mindre til alle andre. I sidste ende fører markedets logik til at færre og færre får mulighed for at byde ind på markedet med

---

<sup>4</sup> Nogle taler om den udfordring, der er, for den økonomiske videnskab i at beskrive sammenhængen mellem væksten og den pris, væksten har for omverdenen til det økonomiske. Men man aner ikke hvordan, klart nok fordi man prøver på det umulige. Forudsætningen for gyldigheden af den økonomiske rationalitet kan ikke reduceres til den systeminternt definerede pris. Det er en kritik som også rammer nogle af dem der regner sig selv for at være de mest anerkendte miljøøkonomer, f.eks. Herman E. Daly. Jeg bygger en del på hans kritik af den økonomiske rationalitet, men jeg mener han er ude af stand til at se grænserne for sin egen rationalitet. F.eks. tror han at det giver mening at definere det økonomiske volumen. Jeg mener ikke der gives nogen entydig eller brugbar definition mellem prisen og dens varer, derfor heller ikke mellem det prissatte økonomiske volumen og dets omverden.

<sup>5</sup> De fattigste har ikke den internationale stemme, som kunne beskrive det, og den velstillede del af verdens presse omtaler det sjældent direkte, da det underminerer den foretrukne selvforståelse. Men det er nu et faktum, at lande som Indien og Kina er længere fremme i skoene i forhold til klimaproblematikken end både danskere og amerikanere, hvilket afslører, at de faktisk har magt til at ytre sig, samtidigt med at de geografisk og demografisk er langt mere udsatte i forhold til problemstillingen end vi er. Statsministeriets held med at sabotere klimaministeriets forberedelser op til klimatopmødet i København 2009 viser også at statsministeriet var lige ved at få sved på panden ved tanken om, at resultatet kunne gå hen at blive andet end et falskt billede på nationens vilje til at gøre noget ved problemet. Det var ikke det man ville, langt fra!

<sup>6</sup> Det er en pointe, som Herman E. Daly skar ud i pap allerede i sin bog "A steady state economy"

noget som helst og at færre og færre kan manifestere sig på markedet med sine behov i form af efterspørgsel og købekraft. De overflødige bliver ekskluderet på markedet, af markedet.

Påstanden om, at kun de privatøkonomiske aktørers forvaltning af ressourcerne fører til den ultimative nyttighed for alle, flest muligt, er udtryk for en dybt ideologisk udlægning, som i den grad spærre af for indsigten i de kaskader af ulighed og selvnegerende tilbøjeligheder, der ligger i det moderne samfunds forfølgelse af de succeskriterier, der lever ved den økonomiske rationalitet<sup>7</sup>. De kolossale mængder af ressourcer og energi, der går til bare at opretholde det nutidige ekstremt skævt fordelte overforbrug, har helt uoverskuelige konsekvenser for naturen og alle de livsbetingelser, der hele tiden har befundet sig under og omkring menneskehedens sociale udvikling hen mod nutidens fiksering i økonomisk vækst. Taberne har altid vidst det, men det er ikke sikkert, at vinderne vil indrømme det, før de har overvundet alt og alle inklusiv sine egne forudsætninger for fortsat succes.

Det er langt fra sikkert, at summen af de på markedet inkluderede økonomisk rationelle og ultimativt nytteoptimerende individers udnyttelse af givne muligheder til egen fordel fører til endnu flere muligheder for selvrealisering for alle andre nulevende og endnu ufødte medmennesker. Det afhænger f.eks. af, om de ekskluderede har mulighed for at blive aktører på markedet igen. Og arbejdskraft er der blevet for meget af i takt med effektiviseringen i den mere og mere kapitaltunge produktion. Naturressourcer og andre forudsætningerne for at kunne indtræde i produktionen er allerede distribueret og forvaltet af markedets lovlige ejere af dem.

Det er på ingen måde sikkert, at de økonomisk højtflyvendes succes er alle andres succes. Det er tværtimod meget sandsynligt, at den enes succes eller de sejrendes succes i mere end en forstand bliver til både samtidens men især fremtidens ulykke. Vi skal ikke være sikker på, at de sejrende kan forbruge sig ud af de miljøproblemer og den mangel, der falder i forlængelse af udviklingen. Når vi alligevel orienterer os, som om det var muligt, så skyldes det bl.a. en systembetinget ideologi og selve markedets mekanismer.

Vækstfilosofien er både praktisk og teoretisk blevet sin egen største udfordring. Den står tilbage som sin egen største trussel, fordi den har sejret ad helvede til. Teoretisk fordi den med

---

<sup>7</sup> En tredjedel af Congo Brazzavilles frugtbare jord er bag om ryggen på de lokale bønder udbudt til leje for en periode af 90 år for udenlandske investorer. Det skete netop, som en valgkamp er overstået.

Den lokale regering lover de udenlandske investorer, at landets militær vil sikre deres besiddelser, og at dem vil bistå med uddannelse af lokale folk, som kan arbejde for de virksomheder, der kommer til landet.

Fødevarekrisen i 2007 og 2008 har fået international kapital til at fokusere på opkøb og drift af jord i Afrika og Latinamerika. Det drejer sig om kinesisk, europæisk, amerikansk og mellemøstlig kapital.

De lokale har kun sjældent papir på den jord, de lever af, og de har heller ingen midler til juridisk at hævde deres krav på den jord, de traditionelt har benyttet sig af. Aftalerne gennemføres hen over hovedet på dem. Der kalkuleres med, at der skal bruges militærmagt for at sikre de nye storinvestorers initiativer i regionen og for at sikre, at der er rigelig af arbejdskraft til den internationale kapital.

Der er tradition for at stordriftsformerne udpiner og efterlader de jorder, som de udnytter, således at de efter en årrække forlader områderne igen.

Udviklingen tilgodeser hverken de lokale medmennesker, miljø eller jordens fremtid, men da det lokale embedsværk og politikere er optaget af kortsigtede profithensyn og eller direkte korrumperede, så kan det lade sig gøre. Der er tale om en udvikling som kun netop er gået i gang.

[http://www.elpais.com/articulo/internacional/Congo/Brazzaville/ofrece/tercio/territorio/inversores/extranjeros/elpeuint/20091015elpepiint\\_9/Tes](http://www.elpais.com/articulo/internacional/Congo/Brazzaville/ofrece/tercio/territorio/inversores/extranjeros/elpeuint/20091015elpepiint_9/Tes)

sin egen rationalitet kun adlyder sin egen indre nødvendighed, og derfor ikke kan se begrænsningen i sin egen gyldighed. I praksis fordi den tilsyneladende er i stand til at underordne andre former for rationalitet og på den måde enerådende strukturere den adfærd, der truer med at minimere hele paletten af muligheder til en svag skygge af det, man ellers højtideligt hævdede at ville udvikle til alles fordel.

Kritikpunkterne går på:

- forurening,
- fysiske og psykiske sygdomme,
- global opvarmning,
- fortrængning af den naturlige biodiversitet,
- den mentale forarmelse, der ligger bag fikseringen i de økonomiske nominelle mål for værdi,
- hovmodet og manglende intellektuel ydmyghed over for begrænsningen i gyldigheden af den fremherskende kognitive performance, altså markedsbetinget og økonomisk rationalistisk hovmod.

Kort sagt, vækstfilosofiens pyrrhussejr truer med at blive modernismens udkomme. Budskabet om, at dette samfund med dets succeskriterier er sit eget største problem, kan imidlertid hverken sælges eller forstås hos de sejrende. Men da man har ophøjet markedsmekanismerne til overdommer i ethvert spørgsmål, også om markedsmekanismernes gyldighed, så behøver man heller ikke forholde sig til kritikken af dem. Kritikken af de kommercielle succeskriterier sælger ganske enkelt ikke. Og da man ikke bryder sig om den, så overlader man kritikken til markedet, hvor den dør til fordel for elendigheden.

Kritikken her behøver ikke et ideologisk fundament eller en postuleret værdifiktion at manifestere sig på baggrund af. Den falder alene ud fra en fuldstændig kynisk funktionel vurdering. Der ligger ikke nogen illusion om, at livet er værd at leve bag beskrivelsen af udviklingen. Beskrivelsen handler om funktionalitet. Konklusionen er, at samfundet truer med at smadre sine egne forudsætninger i forlængelse af bestræbelserne på at opnå succes, og at den herskende ideologi og systembetingede kognitive performance forhindrer samfundet i at se det.

Man orienterer sig som om markedet altid har ret, og overlader det til markedet, at afgøre om markedet har ret. Det videnskabelige budskab om, at markedet ikke har ret, går således under for markedet sammen med resten af det økonomiske systems forudsætninger, fordi markedet hverken kan sætte pris på kritikken af sig selv eller sine egne mulighedsbetingelser. Beskrivelsen af, at markedet tenderer mod at gå under for sig selv, er dømt til at gå under for markedet med dets kommercielle succeskriterier og resten af samfundets ideologiske tilbedelse af markedsfunktionerne.

Hvis der skal siges noget fundamentalt om retfærdighed, så er det det, at hvis livet er værd at leve, eller hvis det overhovedet er muligt at bevare et godt liv i en eller anden forstand, ja så er det ufatteligt dumt af det moderne samfund, at det tillader de økonomisk højtflyvende at smadre det hele i deres patetiske forsøg på at overleve alt og alle andre. Troen på og overbevisningen om at deres succes er alle andres, at succes i snæver forstand på markedets betingelser er den sikre vej mod alles succes, er den ideologi, der forhindrer det moderne samfund i at se sig selv som mislykket. Og kun hvis livet under alle omstændigheder må siges at være noget lort, kan man kalde den herskende ideologi, livspraksis og kognitive performance for både funktio-

nel og retfærdig. Men, og det er vi nogle stykker som ved fra egen erfaring, så kan livet være værd at leve. Ergo, kan det konkluderes, at den herskende ret er uretfærdig.

Set ud fra den antagelse, at livet i det mindste som mulighed kan være værd at leve, er det uretfærdigt, at først og fremmest markedets vindere bidrager maksimalt til undermineringen af livets muligheder. Det bliver ikke bedre af, at man bilder sig selv og andre ind, at overforbruget hos de sejrende på markedets betingelser er løsningen på de selv samme problemer, som de skaber med deres livsstil.

## **At legitimere sig på urettens grund**

I denne verden, hvor den økonomiske vækst for længst har indtaget rollen som det sociales primære formålsmæssighed, måles og vejes den enkelte borger i forhold til sit bidrag til selv samme vækst. Man finder socialt sit værd i forhold til hvor meget, man kan byde ind med på markedet, og har næsten ingen muligheder for at opretholde tilværelsen, hvis man ikke foregiver at stå til rådighed for markedet med dets gigantiske overproduktion og misbrug af mulighedsbetingelser.

Mindre end halvdelen af befolkningen er løbende i stand til at ernære sig på markedets betingelser. Som ekskluderede tolereres de storsindet på en slags tålt ophold, som noget sekundært, altså som anden rangs eksistenser, eller også bliver de betragtet som værende potentielle bidragsydere til produktionen, f.eks. så længe de befinder sig i uddannelsessystemet, og de kan betragtes, som om de forbereder sig på at lade sig inkludere i markedet, som om de en dag kunne springe ud på markedet som ethvert andet nytteoptimerende økonomisk subjekt.

Men den performativt selvbekræftende retspraksis, der centrerer sig om markedets ret, er med lige så stor nødvendighed hængt op på sin egen indre tvang, som den mangler sin alment forpligtende gyldighed. De ekskluderede kan derfor i samme udstrækning fordømme markedets patent på ret til at administrere og fordele goderne, som det er et faktum, at arbejdsmarkedet ikke står til rådighed for dem. Denne ret til at fordømme velfærdsstatens forvaltning af retfærdigheden står de ekskluderede imidlertid fuldstændigt mutters alene med<sup>8</sup>. Som medlemmer af velfærdsstaten er de ekskluderede dømt til officielt at distancere sig fra denne ret til at fordømme staten og dens forvaltning af velfærden, hvis de vil overleve fysisk. Hverken naturen eller markedet kan forsørge dem, og velfærdsstaten gør heller ikke, hvis de ikke officielt står til rådighed for det, der ikke står til rådighed for dem.

Markedet står ikke til rådighed for alle, men velfærdsstaten forlanger af alle, at de principielt stiller sig til rådighed for markedet, som betingelse for at modtage indkomsterstatning fra velfærdsstaten. Men da lønarbejdet ikke findes, så er kravet til de ekskluderede om at stå til rådighed absurd, dvs. uretfærdigt.

Ikke nok med at vækstidealene er nedbrydende for samfundets mulighedsbetingelser, men velfærdsstaten forlanger også at enhver skal erklære sig indstillet på at stå til rådighed for markedet og deltage aktivt i selvdestruktionen, der hvor det ikke lader sig gøre.

---

<sup>8</sup> Lige som enhver selvstændig tanke principielt og ontologisk tilhører privatlivets fred. Det private er først ophævet den dag vi kan tænke hinandens tanker. Ind til da er kommunikationen det sociales grundvilkår.

Hvis man beskriver markedet ud fra dets evne til at udnytte de forefindende ressourcer, og arbejdskraften er del af de ressourcer, der rent faktisk er, og som netop bevares bedst ved at blive anvendt på arbejdsmarkedet, så kan man sige, at markedets rationalitet svigter her, hvor den afslører, at markedet er ude af stand til at udnytte den arbejdskraft, der tilbyder sig.

Nogle økonomer, især af monetaristisk observans, vil hævde, at det skyldes, at arbejdskraftens pris er for høj, holdt kunstigt oppe af fagforeninger<sup>9</sup>.

Her over for kan det nøgternt konstateres, at arbejdsmarkedet er globalt, når det drejer sig om den reelle vareproduktion, og at der absolut ikke er grænser for, hvor lidt markedet betaler for at få varerne produceret f.eks. i fjernøsten.

Alligevel er der milliarder af hænder, som faldbyder sig på det globale arbejdsmarked, uden at de får andel i det globale arbejdsmarked. Markedets evne til at anvende de ressourcer, som netop bevares bedst ved at blive anvendt, er ufattelig ringe.

Fordi der netop ikke er lønarbejde til alle under de vilkår, som hersker i Danmark f.eks., så er det umuligt at afgøre om den arbejdsløse i virkeligheden står til rådighed for arbejdsmarkedet. I stedet bliver de arbejdsløse udsat for en slags sindelagskontrol af staten. De bliver bedt om at leve op til en lang række krav, som ikke kan karakteriseres som ret meget andet end symbolik og en slags rituel underkastelse i forhold til staten og markedets lov. Retten til overførselsindkomst betinges således af en lang række ritualer, der har til hensigt at sørge for, at også dem, der ikke har mulighed for at ernære sig på det fri markeds vilkår, udviser en slags symbolsk loyalitet i forhold til statsmagten og markedet, ved at fremvise symbolsk vilje til at stå til rådighed for arbejdsmarkedet.

Ritualerne er mangfoldige. De kan gå ud på, at man forlanger af de ledige, at de deltager i beskæftigelsesprojekter af den ene og anden art. Der er godt nok ikke brug for det, de gør her. Ritualerne er både dybt overflødige og dyre for samfundet i produktiv forstand, men bliver benævnt med en lang række plusord i relation til produktiviteten, f.eks. kaldes de opgraderende arbejdsprøvning, forberedende. Eller også bliver pligten i sig selv hævdet, med udgangspunkt i de samme værdibegreber, affødt af det principielle krav om at ingen skal kunne nyde uden at yde, uanset hvor meningsløst og respektløst pligtarrangementet er over for den lediges selvværd.

Ritualerne afslører hvor vigtigt det er, at de ekskluderede bevarer evnen til at skelne skarpt mellem den selvbeskrivelse, de formelle krav og de meningsløse ritualer velfærdsstaten sætter dem over for, og så deres egen mere autonome og eksistentielle selvbeskrivelse.

Muligheden for at finde nogle mindre destruktive kriterier for værdi og selvværd afhænger helt af evnen til at distancere sig fra de pseudoaktiviteter og ritualer velfærdsstaten tvinger den ledige ind i. Det er godt, at personligheden, psyken og det sociale, dvs. samfundet i sin helhed aldrig bliver determineret af statens lovkrop, den juridiske og velfærdsstatslige forvaltning af retfærdigheden med dens evindelige forsøg på at determinere alt i det sociale ud fra dens egen

---

<sup>9</sup> De fagøkonomiske diskussioner deler sig i mindst to grupper ud fra dette udgangspunkt. Nogle hævder, at fagforeninger og aftalesystemet omkring mindstelønninger er forklaringen på arbejdsløsheden, mens andre hævder, at der ikke er nogen ensidig årsag virkningsrelation mellem arbejdsløshed og mindstelønninger, og at aftalesystemet eneste mere sikre funktion er netop at forskyde bruttofaktorindkomsten lidt i retning til fordel for lønmodtagergrupperne.

fattige markedsmæssige form for uretfærdig ret. De ekskluderede må i den grad beherske distinktionen mellem sig selv som medlem af dette samfund og så sin mere duelige sociale selvbeskrivelse, som aldrig kan determineres af retten og velfærdsstatens retfærdighed.

Da viljen og det sande sindelag med sindets egen selvbeskrivelse tilhører privatlivets inderlighed, så forbliver mistænkeliggørelsen af den arbejdsløse en del af de ekskluderedes hverdag. Samfundsordenen har god grund til at føle sig miskrediteret af de ekskluderede. Den herskende ordens konstante fornemmelse for sin egen mangel på legitimitet plus de forskellige underkastelsesritualer i forhold til markedet er en væsentlig del af den arbejdsløses dagligdag. Den arbejdsløse er spundet ind i et mentalt net af rituelle pligter og mistænksomhed. De minimale rettigheder til underhold betinges af disse ritualer. Det er ikke sært, at selvværdet tit svigter hos den arbejdsløse, uanset hvor meget eller hvor lidt denne er overbevist om retfærdigheden i markedets patent på at give den enkelte retten til tilværelsen, og uanset hvor klart den arbejdsløse har gennemskuet velfærdsstatens pseudoadfærd.

Kritikken af markedets destruktive vækstidealer, som af naturlige grunde har flest vækstbetingelser uden for markedet, dvs. blandt markedets ofrer, bliver holdt nede af de ritualer, som staten tvinger de ledige og uformuende ind i. Der er derfor grænser for, hvor meget kritik det ellers så demokratiske og frie samfund i praksis tillader af sit ideologiske værdigrundlag her fra. Den som nægter at deltage i de tomme ritualer, ud fra sin egen retfærdighed, der siger ham eller hende, at der ikke kan gælde nogen pligt til at stå til rådighed for et marked, der aldrig har stået til rådighed for denne, kan se frem til at miste sin sidste livline, nemlig sin andel i velfærdsstatens store pose penge. Det kan meget vel lukke munden på mange af velfærdsstatens potentielle kritikere, uanset at det objektivt set, er dem der har både de gode argumenter for sig og motivationen til at fremføre kritikken.

De mange uformuende og arbejdsløse borgere, som har argumenterne på sin side, hvis de vil kritisere det moderne samfunds succeskriterier for at være selvnegerende, de får effektivt lukket munden. De står i skyggen af den store pose penge, og er nødt til højtideligt og officielt at tilbede ordenen, hvis de vil have sin nødvendige andel i de økonomiske midler.

Velfærdsstaten i Danmark står som en fysisk og psykisk selvdestruktiv kraft med sin brede vifte af nøje gensidigt betingede former for rettigheder og pligter i forhold til størstedelen af befolkningen, som er ude af stand til at beskrive sig selv som selvforsørgende på markedets betingelser.

Det kan godt være at velfærdsstaten er resultat af og indført som reaktion på den ulige fordeling af samfundets muligheder og ressourcer. Men den er også skabt med det formål at opretholde forskellene i selvværd og undertrykke kritikken af sig selv.

Man må ikke dø af sult, men bevare selvværdet uden for det arbejdsmarked, der beviseligt ikke har plads til alle, det må man heller ikke.

Subjektet er ikke kun den aktive og definerende instans i forhold til individets eget liv. Det er også modtageren af ydelser, der står over for systemets definition af subjektet med dets betingede rettigheder, dvs. systemets egne behov for noget, der kan tilskrives de mere eller mindre meningsløse og tomme pligter, og systemets behov for at reducere subjektet til baggrund og kontrast for de sejrendes patetiske selvbeskrivelse. Subjektet har ikke kun krav på retssikring,

men også på et minimum af underhold og muligheder for at klare sig selv. Men det er dømt til at deltage i tomme ritualer og proklamere sine mindreværdsfølelser i forhold til staten og markedet, der hvert øjeblik kan fratage individet retten til underhold, hvis det ikke sker, som staten forlanger. Staten tvinger individet til at tilbede sig og alt det, der er blevet selve menneskehedens største trussel, markedet med dets grænseløse og grænseløst destruktive økonomiske vækst.

Nu har subjektet måske aldrig været ret meget andet end en nødvendig fiktion i enhver form for beskrivelse for individet selv og dets omverden. Oprindeligt skulle det betyde noget i retning af det ved det individuelle, som gør det til det, det er, dvs. noget selvstændigt, autonomt, frit, spontant og kreativt<sup>10</sup>. Sådan er det ikke kun. Individets selvbeskrivelse såvel som de projektioner mod det, som søger at identificere det ude fra, identificerer det også med noget uselvstændigt ufrit på forhånd givet fremmedbestemt beregneligt og gennemsnitligt. Disse former for identificering er sociale vilkår, slet og ret. Og de må indgå i psykens autopoietiske selvbeskrivelse, som del af dens referenceramme, hvis man skal tale om et minimum af kognitive kompetencer hos individet i det moderne samfund.

I den politiske proces figurerer subjektet under alle omstændigheder som en faktor udstyret med interesser, behov, krav og stemmeret, dvs. som det de folkevalgte ikke kan se helt bort fra, heller ikke selv om Venstres og De konservatives ungdom en gang i mellem foreslår, at dem på overførsel slet ikke burde have ret til at stemme. Og sandt er det da også, at individet generelt på politisk plan og i juridisk forstand lader sig registrere som gennemsnitsværdier, der falder ind under det, der kan identificeres, tilskrives eller fraskrives efterspørgsel på forskellige ydelser og holdninger.

Politikerne går ud fra, at deres politiske karriere afhænger af, om de kan være med til at tilfredsstille vælgerne behov. Det er centralt i deres opmærksomhed op til afstemningerne.

Ethvert subjekt opfattes både juridisk, politisk og økonomisk som værende udstyret med grænseløse behov for materielle ydelser og sociale muligheder. Disse uendelige krav er næsten alt, hvad der er tilbage af subjektet i social forstand. "Subjektet" er et korrelat til den funktionelle samfundsdifferentiering. Konvergenspunktet for de mange forskellige projektioner mod medlemskabet, den symbolske inklusion i det moderne. Og hvis individet ikke genkender sig selv inden for mønsteret, så er det sådan set ikke i stand til at navigere i forhold til staten, dvs. det kan ikke agere som medlem i forhold til loven og velfærdsstaten.

Den der ikke er i stand til at genspejle sig selv i systemets måde at integrere subjektet i velfærdssamfundets på, eller som måske lige frem tillader sig, ud fra egne rationelle sonderinger, officielt at fordømme ordenen som dybt irrationel og nedværdigende, har et kort og elendigt liv at se frem til. Den der fordømmer ordenen må holde sin dom for sig selv, eller gå til grunde. De liberale paroler om markedets frihed, er ironiske, lige som nazisterne afslørede deres sans for ironi ved at skrive "Arbeit macht frei" over porten ind til udryddelseslejren.

---

<sup>10</sup> Psyken eller bevidstheden med dens privathed undslipper sig måske det sociale, men det er heller ikke dette evigt undvigende som psyken eller det sociale identificere individet med. Og hvis man ellers skulle være i tvivl, så afhænger velværet, de psykiske tilstande, af hvordan erfaringen danner sig omkring egen identitet, individualitet.

Velfærdssamfundet er et eksistensvilkår, der stiller nogle meget præcise krav til det psykiske system, dvs. velfærdsstaten stiller nogle meget præcise krav til ethvert individs evne til at orientere sig, både der hvor det er på markedet og der hvor det er ekskluderet af markedet.

Den ekskluderede er dømt til at orientere sig i forhold til systemets måder at kategorisere på. Man må for alt i verden forstå nødvendigheden af højtideligt at hævde, at man har viljen til igen at blive "velfungerende", hvis ikke man har opnået status som livstidspensionist eller er blevet kapitalist.

Handleplaner udformes af systemets forvaltere af ledigheden i indforstået samarbejde med den ekskluderede. Den ekskluderede er inkluderet i velfærdsstaten som en sag. Målet er at få afskaffet "sagen" eller de årsager, som der kan være til, at den enkelte er blevet en "sag" for velfærdsstaten.

Sagsbehandlingen har sin naturlige afslutning, sit naturlige endemål. Og alt efter hvor vægtige grunde den ekskluderede har for sig, så vil sagsbehandlingen stå på ind til systemet skønner, at det vil være spild af midler og ritualer at køre på med arbejdsprøvning, uddannelse, jobtræning etc.

Men da der er fast arbejde for dem, der lever af at forvalte og bekæmpe arbejdsløsheden, ja så er der principielt ikke grænser for, hvor mange midler forvalterne og dem, der lever af at bekæmpe arbejdsløsheden, vil gøre krav på, i deres bestræbelser på først og fremmest at beskæftige sig selv. Administratorerne af velfærdsstaten er derfor parat til at benytte sig af alt, hvad der kan bruges som påskud for at kalde sig selv lønarbejdere fuldt beskæftiget med at afskaffe arbejdsløsheden.

Motiverne bag sagsbehandlingernes diagnoser, og hele systemets virke har derfor antaget kaskade dimensioner. Retsprincipperne og de paradoksale målsætninger behersker velfærdsstaten på en måde, som er lammende for ethvert intelligent væsens retsfølelse. Hele det administrative og politiske apparat, som forvalter velfærdsstaten, er grebet af en konstant angst for selv at blive udstødt, dvs. falde ind under sit eget terapeutiske genstandsfelt. Det gælder fra den højeste politiker til den mindste kontormus i jobcentrene, fra den højest placerede spin doktor i de statssubsidierede ideologifabrikker, den mest socialdarwinistiske tænketank til alle de danske bønder, som gennemsnitligt modtager ca. 400 000 kr. i direkte og indirekte subsidier hvert år fra det offentlige. Selvbeskrivelsen svarer ikke til en skid noget sted, men alle ved, at det er bare om at lade "som om". De syge er fundamentalt truet af den patetiske angst for at falde af i forhold til markedets realitetsprincip. Således er dødsangsten drivkraften i den truen- de selvdestruktion.

Det faktum, at det meste i virkeligheden allerede er lige så overflødigt som de arbejdsløse, fordi markedet for længst har afsløret, at det ikke har brug for dem, det tør de hyperaktive slet ikke se i øjnene. Og de kunne endnu mindre finde på at kalde arbejdsmarkedet for diskvalificeret. Det ville nemlig øjeblikkeligt gøre dem arbejdsløse.

Derfor fortsætter beskæftigelsesterapeuterne med at tyrannisere deres klienter, dvs. andre medlemmer af den kategori i samfundet, som de vitterligt selv tilhører. Forvalterne af velfærdsstaten tilhører i virkeligheden de ekskluderede, men "arbejder" med at forvalte og bekæmpe arbejdsløsheden, blinde for paradokset, der går på, at så længe der er arbejdsløshed og arbejdsløsheden er af det onde, så vil der være arbejde, for lige nøjagtigt så lang tid kan man arbejde på at afskaffe arbejdsløsheden, uanset hvor rituelt, tomt og symbolsk det er, det man gør for at arbejde sig ud af arbejdsløsheden.

Når forvalterne af arbejdsløsheden ikke kalder sig selv for arbejdsløse, så skyldes det udelukkende, at de enten lever på en illusion om, at de har arbejde, eller at de lyver tykt for sig selv og andre, med det formål at lade sig betale bedre, end dem der officielt har fået betegnelsen på sig.

I trediverne sang man om flippoletaren. I dag burde man synge om flippjalteproletaren. Det kunne være så godt, det er det egentlig også, men [alligevel](#) ikke. Hele hornet af overflødighed kunne omdøbes til overskud, men det er der ikke mental kapital til.

Den overordnede ideelle forestilling om det sociale handler om at samfundet må være det, der tilfredsstiller ethvert medlems ubegrænsede begær og behov. Det ubegrænsede og fritstillede subjektive begær på det fri markeds betingelser anses så for at være det, som den højeste legitimitet kan udledes af, fordi det dogmatisk forveksles med selve mulighedsbetingelsen for enhver tilfredsstillelse.

Det er ikke sært, at det moderne samfund har svært ved at sætte grænser for begæret og den økonomiske vækst. Når det a priori gælder, at alt skal legitimeres med det grænseløse begær, så er det svært at begrunde grænserne for begæret i netop det grænseløse begær.

Det burde så egentlig kunne lade sig gøre alligevel. Det er jo indlysende, at det netop er bestræbelsen på at tilfredsstille det grænseløse begær, der fører til mangel og underminering af mulighederne for at tilfredsstille det menneskelige begær. Knaphedens paradoks dukker sit hoved frem igen og igen, på samme måde som termodynamikkens 2. lov, entropiloven, som paradokset er i nær familie med.

Det moderne samfunds største problem er lige nu, at det ikke er i stand til at indføre nogen effektiv indskrænkning over for subjektets grænseoverskridende adfærd. Den individuelle kamp for at tilfredsstille sit begær på markedets betingelser bliver så forvekslet med friheden i sig selv. Hvilket enhver, der kender markedets ubønhørlige love, ved er ren illusion. Markedets nødvendighed er hverken mere eller mindre forpligtende, end andre former for konkret tvingende sociale vilkår. Markedets betingelser er konkrete vilkår, lige som velfærdsstaten er et vilkår for den ekskluderede. Markedet afstikker sine betingelser for dem, der orienterer sig på det, mindst lige så tvingende og nødvendigt, som velfærdsstaten står der med alle sine betingelser for de ekskluderede.

Selv om det kan bevises, at den grænseløse vækst fører til mangel, så kan samfundet lige nu ikke gøre noget ved det, fordi det ville krænke den grundlovssikrede ret til at maksimere nytteværdien af borgerens besiddelser. Kun de behov, som skal opfyldes via velfærdsstaten, kan i overensstemmelse med samfundets distinktioner mellem legitime og illegitime behov begrænses yderst effektivt, under henvisning til at de ikke er med til at befordre den grænseløse vækst i muligheder for flest muligt.

Det politiske system, bureaukraterne, administratorerne af overførselsindkomster identificerer problemer og klienter. Brugeren af velfærdsydelserne identificerer sig med systemets projektioner, og ser systemet som vilkår. Hvad skal der til, for at individet igen kan blive selvforsørgende? Hvad skal der til, for at det kan modtage velfærdsydelser, overførselsindkomst? Det er klart. Individet skal være i stand til at se sin fremmedbeskrivelse, systemets behov for at se

individet som en sag, et uheldigt tilfælde, som igen skal hjælpes på rette vej. Det er fuldstændigt nødvendigt, ellers mister borgeren for alvor sit eksistensgrundlag.

Det handler alt sammen om vilkår. Og disse vilkår lukker effektivt for den kommunikation, der skal til for at ændre den herskende orden, som er blevet sin egen største trussel.

De ekskluderede kan ikke offentligt formulere den kritik, som de ellers har masser af motivation og incitament til at formulere. Det har den herskende orden effektivt sørget for. Det tilhører det moderne samfunds sygdomsbillede, at samfundet er ude af stand til at se sin egen sygdom.

Alle som er ekskluderet i forhold til det galoperende marked og dets vanvittige overforbrug af menneskehedens mulighedsbetingelser, ja de er officielt dømt til at tilbede markedet og alle dets ugerninger, hvis ikke velfærdsstaten skal lade dem rådne op. Det er udtryk for det moderne samfunds ret og magt.

## **Den sidste natur**

Der findes sjovt nok stadig lidt natur tilbage i verden, som ikke er omfattet og reguleret af et eneste af denne verdens retssystemer. Noget af det befinder sig under nordpolens smeltende is. Der er også andre områder på jorden, som administreres uden om de lokale staters juridiske systemer via mere eller mindre retsløse former for tradition. Men disse områder er med rivende hast på vej bort fra sin "retsløse" status. I Latinamerika er dele af junglen mere eller mindre juridisk beskyttet af hensyn til oprindelige folks traditionelle leveområder, og i Afrika er der også frodige landområder, som endnu ikke administreres af købestærke landmænd, men som netop også kun bruges mindre intensivt og i overensstemmelse med traditionelle former for subsistensøkonomi.

Men fordi den internationale kapital lider af desperat mangel på biobrændsel og andre afgrøder, som kan sælges til de købestærke forbrugere i USA, Europa, Japan og nu også Kina, ja så overtages disse områder af international kapital, med de lokale regeringer som den ene part i de økonomiske transaktioner og helt hen over hovedet på de mennesker, som traditionelt har forvaltet områderne. Det hele er ekstremt destruktivt i forhold til menneskehedens fundamentale mulighedsbetingelser og især for dem, der har levet i områderne på traditionel vis. Men udviklingen tæller i det økonomiske system, som øget økonomisk vækst.

I øjeblikket kæmper bl.a. Danmark, Rusland, Norge, Canada og USA om retten til undergrunden under [Nordpolen](#) med dens ressourcer. Disse ressourcer er nemlig ved at blive interessante på grund af den globale opvarmning. Det vil ikke vare ret mange år, før det er muligt at pumpe olie og naturgas op af den undergrund, som endnu ikke ejes af nogen. Sjovt nok, så er årsagen til, at det er ved at blive muligt at udnytte disse ressourcer, at man allerede har brændt størstedelen af de kendte oliereserver af, hvilket har medført den globale opvarmning, som gør at isen smelter, så man kan komme ned under den og hente mere brænde til bålet under den globale opvarmning.

I stedet for at tage udviklingen som bevis på, at man burde indstille sin aktivitet med at brænde fossilt brændsel af, ja så er det eneste virkelig effektive diplomatiske, politiske og juridiske initiativ, der er kommet ud af den katastrofale udvikling på Nordpolen, at de nævnte nationer kæmper om at få andel i muligheden for at sparke endnu mere til den katastrofale udvikling.

Ingen i verdenssamfundet har foreslået, at man måske skulle overveje at forsvare Nordpolens status som værende ingens<sup>11</sup>, netop fordi det ville være til alles fordel. Uanset hvem af de lande, der nu får fordel af at kunne brænde den sidste olie af, så vil bivirkningerne ved netop de enkelte landes held være langt mere destruktive end den begrænsede nytteværdi i at brænde olien af. Den relativt lille økonomiske fordel markedets enkeltaktører får ved at lade nordpolens store kolde hjerte banke i sit maskinrum, er samlet set meget lille, i forhold til de ulemper den globale opvarmning giver for alle andre.

FN mangler måske her for alvor at træde i karakter, dvs. at stille sig op og sige det højt, som de ekskluderede længe har vidst, nemlig at mange ressourcer ville tjene den sande almeninteresse bedre ved at forblive uden for markedets og den private ejendoms forvaltning. Men da FN er underlagt enkeltlandene, det økonomiske system og den herskende ordens rationalitet, ja så er det ren utopi.

Den herskende retsorden er bygget op om de positive love, som lovliggør det moderne samfunds funktionelle diskvalificering af sig selv. Retten er i dag frigjort i forhold til enhver form for overordnet evne til at retfærdiggøre den forpligtende for det autonomt tænkende menneske. Den har mistet sin legitimitet i traditionel retsfilosofisk forstand.

Jurister, dommere og hele retsvæsenet er optaget af sin profession ud fra sine egne traditionelle systembekræftende og systeminterne bevæggrunde. Det forhindrer, at omverdenen eller klienterne effektivt tilskriver sig retten til at diskvalificere deres systembetingede praksis.

Man har for længst opgivet at legitimere retten, det system, hvis indre tvang man bøjer sig for i sin retspraksis. Spørgsmålet om rettens retfærdighed er et fjernt og uvedkommende fænomen, noget der tilhører omverdenen til det juridiske system. Det juridiske system er således overladt til sin egen systembetingede indre tvang og er en afgørende brik i det moderne samfunds iboende tvangshandlinger, dets performativt selvnegerende adfærd, lige som det politiske system adlyder sin egen indre tvang, det økonomiske sin, osv.

Det moderne samfund vil fortsætte med at orientere sig, som om der er retfærdighed til. Det er der ikke. Det afslører refleksionen over rettens retfærdighed.

Set i det rene funktionalistiske lys, så fungerer det ikke. Og hvis vi tager de juridiske brille på, forsøger at vurdere rettens retfærdighed, så er vi tilbage ved begyndelsen: "Historisk set var der ingen ret, før den blev sat, og umiddelbart efter, at retten var sat, meldte mistanken sig om, at den ikke var retfærdig. Så selv om retten i praksis altid vil være "dømt" til at hævde sin retfærdighed, så har tvivlen om rettens retfærdighed trofast fulgt den lige fra begyndelsen."

Refleksionen kan begynde på ny og fortsætte ind til dens mulighedsbetingelser er væk.

---

<sup>11</sup> Forbilledet ligger der ellers, Nordpolen har jo sin modpol. Sydpolen er fredet af det internationale samfund.